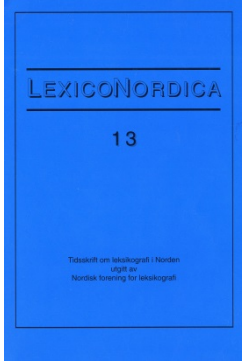

LexicoNordica

Forfatter:	Loránd-Levente Pálfi & Johnny Lindholm [Et nyt leksikon om nordisk mytologi]	
Anmeldt værk:	Stefánsson, Finn: <i>Gyldendals leksikon om nordisk mytologi</i> . 1. udgave, 1. oplag. København: Gyldendalske Bøghandel, Nordisk Forlag 2005. 316 sider. DKK 299,-	
Kilde:	LexicoNordica 13, 2006, s. 325-339	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Loránd-Levente Pálfi/Johnny Lindholm

Et nyt leksikon om nordisk mytologi

Stefánsson, Finn: *Gyldendals leksikon om nordisk mytologi*. 1. udgave, 1. oplag. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 2005. 316 sider. DKK 299,-

1. Indledning

I 2005 udgav forlaget Gyldendal et nyt leksikon om nordisk mytologi, i det følgende forkortet GNM. Bogen er udarbejdet og udgivet af Finn Stefánsson, født 1942, cand.mag. i dansk og religion. Stefánsson har været lektor ved Roskilde Katedralskole i tidsrummet 1970–2003 og er forfatter til bl.a. *Fantasi og magt* (1982), *Japans religioner* (1985), *Japan – religioner og livsformer* (1990), sammen med Asger Sørensen er han redaktør af tredjeudgaven af *Gyldendals Religionsleksikon* (1998) og desuden bidragsyder og konsulent ved *Den Store Danske Encyklopædi* (1992–2002).

Den nye udgivelse er et yderst velkomment og ønskeligt tiltag, for der findes i virkeligheden ikke så mange leksika hhv. ordbøger om nordisk mytologi, som det ellers ville være at forvente i Norden – i hvert fald ikke fra Danmarks side.

Religionsvidenskaben slet og ret kan bestemt ikke beklage sig over mangel på ordbøger og leksika, men når det gælder nordisk mytologi, stiller sagen sig anderledes. Medens førstnævnte kan boltre sig i talløse værker, kan sidstnævnte os bekendt kun fremvise tre: *Mimers brønd* (1994 og fremefter), *Lille leksikon om nordisk mytologi* (2003) og det nye *Gyldendals leksikon om nordisk mytologi* (2005), hvis man da vælger at se bort fra den kendsgerning, at *Munksgaards Mytologi-Leksikon* (1964) rummer et afsnit om nordisk/germansk mytologi på siderne 249–258. At det nordiskmytologiske stof er behandlet i talrige religionsvidenskabelige og mytologiske ordbøger hhv. leksika og f.eks. i et værk som *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* (1956–1978), forkortet KLNLM, eller for den sags skyld i alle mulige andre leksika, spiller ingen rolle i denne sammenhæng, idet vi her kun interesserer os for, hvor mange og hvilke ordbøger hhv. leksika der er blevet udarbejdet til kun nordisk mytologi.

Lille leksikon om nordisk mytologi fylder 72 sider og er beregnet til børn, hvorfor værket er ubrugeligt for fagfolk, semifagfolk og for den sags skyld også voksne lægfolk.

Ubrugelig er imidlertid også bogen *Mimers brønd*, der med sine 162 sider og 200 opslagsord ikke alene er alt for beskeden i omfang, men tillige er fyldt med fejl, som gør den aldeles upålidelig. Bl.a. bliver *Codex Regius* under opslaget *Edda* på side 71 i denne bog tilskrevet den islandske høvding Sæmund Sigfusson, en opfattelse man forfægtede i 1700-tallet, men længst har forladt! Desuden kan man på omslaget læse, at ”beretningerne om de nordiske guder og deres verden” for nogles vedkommende er nedskrevet med runer allerede i 600-tallet! For det første haves overhovedet ingen runeristninger fra 600-tallet, som beretter om de nordiske guder og deres verden, for det andet er det yderst problematisk at hævde, at eddadigtningen skulle være så gammel. Ifølge KLN, jf. artiklen *eddadigtningen*, kan denne ikke være ældre end synkoptiden, fordi en så radikal reducere af stavelserne, som synkoptiden medførte, måtte ødelægge versmålene. Førhen satte man synkoptiden til 800-tallet, men nyere forskning peger snarere mod 700-tallet; rent sproghistorisk kan digtene altså godt være fra denne tid. Alligevel drager artiklens forfatter Anne Holtsmark den slutning, at ”den bevarte [eddadigtning] er blitt til fra 800-tallet til 1300-tallet”. Dette udelukker dog ikke, at genren kan være ældre og myterne endnu ældre, men så er man unægteligt ude i spekulationer, der er svære at underbygge.

Munksgaards Mytologi-Leksikon fortjener med sin ni siders behandling af det nordisk-/germanskmytologiske stof vel næppe omtale i denne sammenhæng.

Tilbage står vi således med det af Stefánsson udarbejdede leksikon, vor eneste ordbog til området nordisk mytologi, som ikke er affattet til brug for børn, og som rummer en større mængde opslagsord og desuden er tilsyneladende mere seriøst anlagt end de to tidligere værker.

Vi skal i denne anmeldelse søge at nå frem til, hvorvidt dette vort sidste håb på den nordiskmytologiske leksikografis jagtmarker – og set efter tidsfølgen det seneste forsøg – er et lødigt, videnskabeligt forsvarligt og overhovedet brugbart værk.

Vor anmeldelse bygger ikke på stikprøvemethoden, som vi anser for upålidelig, jf. hertil bl.a. Lenstrup (1990:109ff). I stedet har vi foretaget en grundig gennemgang af værkets første halvdel med samt omtæksten, og derudover er der blevet foretaget stikprøver i værkets anden halvdel. Vi har dog af pladshensyn ikke medtaget alt, hvad vi har noteret os, og som kunne give anledning til omtale, men foretaget et udvalg.

2. Ordbogens opsætning

I forvejen er der megen luft på siderne grundet den anvendte linjeafstand og de mange illustrationer, men når så den såkaldte halve spalte, som er beregnet til billedteksterne, forbliver ubrugt på gennemsnitligt seks ud af ti sider, bliver man vidne til et ikke ubetydeligt spild. Ikke alene gør denne luft, at det undertiden tager tid at finde rundt på siden, men den stjæler også frygtelig megen plads – værdifuld plads, som i stedet kunne være blevet brugt på at undgå alle de lemmahuller, vi skal omtale i kapitel 3.3.1 i denne anmeldelse.

Bogen er ifølge kolofonen sat med skrifttyperne Octavian og Frutiger. Opslagsordene er trykt med fede og tillige røde typer og er ikke blevet ind- eller udrykket i forhold til artiklerne. Øverst på siden findes et vandretgående farvet bånd, som indeholder den såkaldte levende kolumnetitel, og oven over dette findes en ganske tynd, ligeledes vandretgående streg. Den bemeldte stregs funktion er svær at gennemskue; måske meningen er, at den skal bære sideangivelsen, som findes øverst i det yderste hjørne på siden. Billedteksterne, som er anbragt på den halve spalte ude i marginen umiddelbart over for det givne billede, er trykt med en lidt mindre skriftstørrelse og indledt med det opslagsord, trykt med fed og i sort, som de er tilknyttede.

Billedmængden er ganske stor. Dette behøver ikke i og for sig at være et problem, men når det er det i dette tilfælde, skyldes det flere omstændigheder. Selvom mange af billederne er gode, er der også mange, der ikke er det – dvs. de er ikke velvalgte. Hvad laver f.eks. et stort, altopslugende farvebillede af Gandalf fra filmen *Ringenes Herre* i dette værk? Gandalf hører ikke til i den nordiske mytologi! Vi kunne anføre mange andre dårligt valgte billeder, men vil undlade det af pladshensyn. Måske skal billedvalget forstås som et udtryk for en gold og forkrampet leflen for de unge mennesker i dag? En tendens, man desværre kun alt for tydeligt og i tiltagende grad mærker på det danske bogmarked i disse tider. I det hele taget skinner en dyb angst for alvoren igennem. Hvoraf kommer denne angst? I alt fald medfører billedvalget, at værket mister meget af sin seriøsitet og fremtræder nærmest som en børnebog. Desuden bidrager det til et forvirrende tekstbillede, idet de tit ganske store billeder knækker spalterne.

Artiklernes løse bagkant, de mange fyldige illustrationer, som sammen med de mange tekstkasser hele tiden knækker spalterne, de ovennævnte tværstreger, en overflod af farver samt den ovennævnte luft gør, at siderne fremstår ret rodede, og muligheden, for at brugeren kan få et hurtigt overblik, mindskes.

Den indklæbede cd-rom taget i betragtning vil bogen næppe være til glæde for bibliofile brugere. Hvad er det også for en uvane, forlagene

har fået med at klæbe cd-rommer på indersiden af bøgernes omslag? Man kan jo slet ikke fjerne den indklæbede plastiklomme uden at beskadige bogen!

3. Ordbogens byggede dele og strukturer

Ud over lemmalisten indeholder GNM en indholdsfortegnelse, et forord, et efterskrift, en lille ordbog samt en kommenteret litteraturoversigt, dvs. en annoteret bibliografi. GNM må således siges at have en forholdsvis simpel rammestruktur, idet værket kun består af i alt fem byggede dele, heri dog ikke medregnet en gudernes slægtstavle, som findes på omslagets inderside foran og bag i bogen. Det drejer sig om den samme slægtstavle begge gange.

Som allerede nævnt hører der en cd-rom til bogen. Denne tillader søgning på tværs af de alfabetisk ordnede opslagsord. Ud over en almindelig lemmasøgning er både fuldtekstsøgning, fritekstsøgning og emnesøgning¹ mulig. Cd-rommen vil vi ikke omtale yderligere, men vi skal dog ikke lægge skjul på vores begejstring over de mange søgemuligheder, den giver adgang til.

GNM's lemmaliste har en glatalfabetisk makrostruktur med initialalfabetisk præsentationsform, og den er ordnet strengt alfabetisk efter ord-for-ord-princippet. Således kommer f.eks. flerordsenheden *Odin Teatret* før opslagsordet *odinister*.

Henvisningsstrukturen er ganske tilfredsstillende. Ikke alene gives der eksplicite og komponentinterne henvisninger i form af henvisningslemmata (dvs. opslagsord, hvor den vigtigste og ofte eneste angivelse er en henvisning til et andet lemma) samt artikeleksterne henvisninger (dvs. henvisninger fra en ordbogsartikel til en anden ordbogsartikel), men der gives endda eksplicite komponenteksterne – men dog ordbogsinterne – henvisninger, in casu henvisninger fra lemmalisten til ordbogens efterskrift. Således får vi eksempelvis i artiklen *håndskrifter* den eksplicite komponenteksterne henvisning til kapitlet *kilder* i efterskriftet. Imidlertid udnyttes dette henvisningssystem ikke alene alt, alt for lidt, men det fungerer heller ikke altid lige godt. Slår man f.eks. op under *billedkunst* eller *musik*, bliver man med ordene ”se bogens efterskrift” hhv. ”se Efterskriften”² slet og ret henvist til efterskriftet, som i øvrigt ikke indeholder noget kapitel om hverken musik eller

¹ Det drejer sig om følgende 11 emner: *Arkæologi og steder, Dyr og overnaturlige væsner, Guder og jætter, Kilder og forskningshistorie, Mødet med kristendommen, Myter, Riter, Sagn og saga, Sprog og navnestof, Symboler og attributter og Virkningshistorie.*

² Hvorfor er henvisningerne ikke ensartede?

billedkunst! Og eftersom der heller ikke findes noget register i bogen, er man således nødt til at læse hele efterskriftet igennem (dvs. 33 sider!), for at finde ud af, hvor der står noget om disse ting.

Mikrostrukturen, som indeholder enten et lemma (undertiden med en variantangivelse) efterfulgt af en forklaring eller et lemma efterfulgt af en henvisning, er til gengæld særdeles fattig og skaber ikke sjældent frustrationer hos brugeren, såfremt denne ikke just er bevandret udi det norrøne sprog. Bl.a. savner vi sproglige oplysninger som f.eks. angivelse af visse ords køn og oplysning om nogle ords ordklassemæssige tilhørsforhold. Eksempelvis kan man slå op under ordene *ørlög* og *úttisetá*. Hvad er disse ords køn? Og drejer det sig i sidstnævnte tilfælde overhovedet om et udsagnsord eller et navneord?

3.1. Forteksten

Forteksten består af en indholdsfortegnelse og et forord. Indholdsfortegnelsen fylder en side, den er overskuelig og giver i øvrigt ikke anledning til yderligere omtale. I det følgende skal det i dette kapitel kun dreje sig om det to sider lange forord.

En form for brugervejledning gives i forordet med følgende bemærkning:

Portrætter af forskere gives kun i begrænset omfang. Et afsnit om forskningshistorien findes i bogens efterskrift, hvor der i det hele taget er givet et forsøg på et *overblik* over sammenhænge og temaer.

Ud over den alfabetiske leksikondel og efterskriften rummer bogen et par sider med definitioner af en række af de fag- og fremmedord, som er brugt mange steder i bogen, samt en litteraturliste med et udvalg af vigtige værker, inddelt efter de områder, bogen behandler. Den tilhørende cd-rom tillader søgning på tværs af de alfabetisk ordnede opslag.

Bortset fra at en brugervejledning sagtens kan være mere udførlig, men i langt de fleste tilfælde desværre ikke er det, savner vi her oplysning om den komponenteksterne henvisningsstruktur i GNM, in casu henvisninger fra lemmalisten til efterskriftet (jf. om henvisningsstrukturen i kapitel 3 samt om efterskriftet i kapitel 3.2 i denne anmeldelse).

Det tætteste, vi i forordet kommer på overvejelser om hhv. en redogørelse for ordbogens empiriske grundlag, er følgende utilfredsstillende og i grunden også forvirrende bemærkning:

I denne opslagsbog, der belyser nordisk mytologi og religion, er hovedvægten lagt på gudemyter. De centrale tekster er eddadigtningen, Snorres Edda og Saxos Danmarkshistorie. Skjaldedigte og sagaer, heltesagn og andre sagn inddrages kun i det omfang, de kan belyse aspekter af mytologi, riter og kult.

Den første sætning er forståelig og klar nok; bogen skal belyse nordisk mytologi og behandler hovedsageligt gudemyterne. Hvad dernæst følger er imidlertid uklart. Hvad menes der med en så dunkel og umotiveret eller i hvert fald uheldigt formuleret sætning som ”de centrale tekster er eddadigtningen, Snorres Edda og Saxos Danmarkshistorie”? Skal sætningen forstås således, at de nævnte tekster udgør ordbogens empiriske grundlag? Er det disse tekster, der er blevet exciperet og har dannet grundlag for lemmaselektionen? Eller skal sætningen forstås som en værkets emne- eller stofafgrænsning? Såfremt sidstnævnte er tilfældet, gives ikke anledning til kritik, andet end at det må betragtes som uvidenskabeligt og på mange måder problematisk og uacceptabelt, at der ikke foreligger et empirisk grundlag for værket – i hvert fald gives der ingen umiddelbar, endsige tydelig oplysning herom.

Det tætteste, vi kommer på overvejelser om hhv. redegørelse for ordbogens funktion hhv. funktioner, er de følgende ord:

Et hovedformål med bogen er at vise og perspektivere den påvirkning fra de gamle myter og livsformer, der fandt sted gennem århundrederne, ja helt op til vor egen tid. [...] Bogen [...] kan bruges i forskellige sammenhænge – fra et impulsivt enkeltopslag til en faglig fordybelse.

Om ordbogens funktion hhv. funktioner får vi intet at vide. Udsagnet om, at bogen ”kan bruges i forskellige sammenhænge” er intetsigende, og noget sligt som ”at vise og perspektivere den påvirkning fra de gamle myter og livsformer, der fandt sted gennem århundrederne” må vel højst betragtes som en sekundær ordbogsfunktion, hvis ikke ligefrem en perifer funktion eller slet og ret en sidegevinst ved værket. Desuden er det underligt, at afgørende kvaliteter som de kommunikative og vidensorienterede funktioner forbliver uomtalte. At de kommunikative funktioner, dvs. hjælp ved tekstreceptions-, tekstproduktions- og oversættelsesproblemer, ikke i samme grad som ved andre typer ordbøger behøver at være genstand for refleksion i forbindelse med konciperingen af et værk som det nærværende, og at de følgelig ikke er genstand for omtale i forordet, er tilgiveligt, men at det samme gælder de vidensorienterede funktioner, hvormed bl.a. tænkes på dokumentation og indlæring, er uforståeligt. Et værk som GNM må vel i første omgang være beregnet til videnstilegnelse, og det skal desuden kunne yde hjælp ved tekstlæsning og tekstforståelse og til en vis grad også ved tekstproduktion. Alt dette lades ude af betragtning i det korte forord, og det er kun alt for tydeligt, at ordbogsforfatteren ingen overvejelser har gjort sig om disse leksikografisk set aldeles vigtige forhold.

Om ordbogens målgruppe får vi følgende sparsomme oplysning: ”Bogen henvender sig til en bred kreds af læsere”. Igen en intetsigende formulering. Hvor bred denne kreds er, og hvem den skal bestå af, dvs.

om der er tale om fagfolk, semifagfolk eller lægfolk, voksne eller børn, gymnasieelever eller folkeskoleelever, henstår i det uvisse. Igen drejer det sig om et yderst vigtigt aspekt ved en ordbog – et aspekt, der tilsyneladende hverken er blevet skænket den mindste opmærksomhed eller omtanke.

3.2. Bagteksten

Bagteksten består af et efterskrift, en lille ordbog og en kommenteret litteraturoversigt.

Den lille ordbog fylder to sider og skal ifølge forordet give ”definitioner af en række af de fag- og fremmedord, som er brugt mange steder i bogen”. Dette er for øvrigt det eneste, man får at vide om denne lille ordbog i ordbogen. Allerede ideen med en ordbog i ordbogen giver anledning til skepsis. Når man så opdager, at 14 af de i alt 34 opslagsord³, som indgår i denne gloseliste, i forvejen er optegnet som opslagsord i lemmalisten, altså i værkets hoveddel, og at forklaringerne i øvrigt stort set er sammenfaldende, bortset fra at de i lemmalisten naturligvis er mere udførlige, kan man intet andet slutte heraf, end at disse husvilde gloser og den dobbelte behandling af dem kun kan hidrøre fra enten manglende omtanke eller manglende omhu – eller begge dele.

Den kommenterede litteraturoversigt fylder fem sider. Som en indledende bemærkning, der kan opfattes som en brugervejledning, skriver Stefánsson følgende:

Listen er emne- og genreinddelt. Der nævnes få, men markante værker. Bøger udgivet på det norrøne sprog (oldnordisk) og på latin omtales ikke. Generelt henvises til den nyttige litteraturvejledning i Preben Meulengracht Sørensen: *Kort oversigt over Nordens litteratur i oldtid og middelalder*, 2001, s. 91–102.

Herefter følger oversigten. Under afsnittet *Runer*, som i øvrigt kun fylder fire linjer, skriver Stefánsson, at det ”danske standardværk er Erik Moltke: *Runerne i Danmark og deres oprindelse*, 1976 (revideret engelsk udgave 1985)”. Desuden anbefaler han to populære fremstillinger på svensk. Vi har altid troet, at det var Lis Jacobsen og Erik Moltkes monumentale værk *Danmarks runeindskrifter I–III* (1941–1942), der var standardværket på dansk. Vi tror det stadig.

³ Det drejer sig om følgende 14 lemmata: *Altinget*, *futhark*, *gode*, *helleristning*, *helligt bryllup/hieros gamos* (kan slås op i lemmalisten både under det ene og det andet lemma!), *kenning*, *landnam*, *paganisme*, *religion*, *rite*, *runer*, *trefunktionsteori*, *trickster*, *væring*, *ætiologi*.

Under *Udgaver i oversættelse*, som fylder næsten en side, nævner Stefánsson, at trebindsværket *De islandske Sagaer* (1930–1932) ikke er ”komplet”. Det er os lidt dunkelt, hvad han mener hermed. I selve værket står der ikke noget om, at det skulle indeholde flere bind, men måske han mener, at det ikke indeholder alle islandske sagaer? Eller måske har Stefánsson gennem en for os ukendt kilde bragt i erfaring, at værket var planlagt større, end det er? Formuleringen er uklar.

Efterskriftet, som ifølge forordet skal give en udredning af forskningshistorien og ”et forsøg på et *overblik* over sammenhænge og temaer”, fylder 33 sider.

Det er imponerende, at vi her står over for en såkaldt funktionsrelateret og integreret byggedel, jf. Tarp (1998:128), in casu en byggedel med komponentekstern henvisningsstruktur, men desværre fungerer dette henvisningssystem ikke altid lige godt og bliver i øvrigt ikke udnyttet ordentligt (jf. hertil kapitel 3 i denne anmeldelse).

På side 280 skriver Stefánsson at dansk udviklede sig ”ud fra det fælles nordiske sprog i vikingetiden, oldnordisk”; en påfaldende og problematisk formulering. ’Oldnordisk’ er en gammel betegnelse for, hvad der i dag kaldes ’norrønt’ eller ’ældre vestnordisk’, og den skyldes den for længst erkendte og forladte fejlsluttelse, at det norrøne sprog skulle være det samme som det gamle fællesnordiske. Denne erkendelse er også grunden til, at betegnelsen ’oldnordisk’ ikke længere bruges blandt fagfolk, i stedet foretrækkes ’norrønt’. Sidstnævnte betegnelse bruges imidlertid også i GNM tillige med ’vestnordisk’, noget som ikke alene er yderst forvirrende for den ukyndige bruger, men også vildledende.

På side 282 hævdes, at ”det svenske sprog udvikler sig fra norrønt fra ca. 1200”. Det kunne være interessant at spore denne oplysning; hvor Stefánsson har den fra, røbes ikke. I hvert fald er der her tale om en grov fejl. Det er norsk, islandsk og færøsk, der har udviklet sig fra norrønt. Svensk udviklede sig sammen med dansk fra det gamle fællesnordiske sprog til østnordisk (over for vestnordisk). At svensk senere udviklede sig nærmere i fællig med norsk, hvorfor man kan tale om nordnordisk (norsk, svensk) over for sydnordisk (dansk), spiller ingen rolle i denne sammenhæng.

Mere og mindre grove fejl af den her anførte slags gør, at det ellers i højeste grad velkomne og potentielt oplysende tematiske efterskrift desværre fremtræder upålideligt, og man tør ikke helt stole på de givne oplysninger, selvom mange af dem givetvis er rigtige.

3.3. Ordbogens lemmaliste

Forordet røber intet om antallet af opslagsord, til gengæld kan man på omslagets bagside læse, at bogen indeholder ”ca. 800 artikler”. På Gyldendals hjemmeside er tallet steget til 850. Den 2½-spaltede lemmaliste strækker sig over 267 sider med rigelig luft på siderne og mange, mange illustrationer. Om end værket er betydeligt større end de føromtalt nordiskmytologiske ordbøger, opfatter vi det som en minimerende ordbog. Til sammenligning indeholder f.eks. Rudolf Simek: *Lexikon der germanischen Mythologie* (1995) 1.700 opslagsord spredt over 492 sider.

3.3.1. Lemmabestanden

Det er utilfredsstillende, at vi intet erfarer om udvalgskriterierne for lemmabestanden. Men vi må vel regne med, at det er tilstræbt at optegne ord, som man skal have hjælp til ved forskellige former for beskæftigelse med nordisk mytologi (jf. hertil afsnittet om ordbogsfunktioner i kapitel 3.1. i denne anmeldelse). Vi antager dog, at værket ikke er affattet til brug for videnskabsfolk og vil følgelig ikke efterspørge noget, som hører hjemme i en ordbog beregnet til forskere.

Ved vor gennemgang af værket kunne vi fastslå, at der overhovedet ingen flodnavne er medtaget fra flodkataloget i *Grímnismál* 27–28 (således f.eks. ikke *Fjörm*, *Gipul*, *Grad* mm.), ingen hestenavne fra hestekataloget i *Grímnismál* 30 (således f.eks. ikke *Glans*, *Gylden*, *Letfod* mm.), og der er ligeledes ikke medtaget navne på en lang række jætter. Dette er ganske vist en konsekvent fremgangsmåde, især hvad flod- og hestenavnene angår, hvorfor den er mindre utilgivelig, og desuden drejer det sig om ting, menigmand næppe nogensinde ville lede efter. Men det drejer sig dog stadig om ord, som indgår i eddadigtningen, og hvis ikke de bliver optegnet i et leksikon som GNM, hvor skal man så kunne finde dem?

Langt mere utilgiveligt er det imidlertid, at følgende vigtige ord, som alle forekommer i eddadigtningen, dvs. bl.a. *Codex Regius* og Snorres Edda, og desuden i Saxos Danmarkskrønike, ikke er blevet medtaget som opslagsord⁴: *Bous* hhv. *Bo* (ifølge Saxo Balders hævner, søn af Odin og Rind, jf. Saxo (III:4,13); at Bo omtales i artiklen *Høder* og i artiklen *Rind*, ændrer ikke på den kendsgerning, at dette vigtige ord ikke

⁴ En fuldtekstsøgning på cd-rommen har vist, at ordene (med undtagelse af *Bous* hhv. *Bo*) heller ikke behandles i andre artikler eller for den sags skyld andetsteds i værket.

optræder som opslagsord, men er snarere et fremragende vidnesbyrd om, at papirudgaven af GNM burde have været forsynet med et eller flere registre!); **Gelja** (den snor, som Gleipnir – den magiske lænke, med hvilken aserne har bundet Fenrisulven – er fastgjort med, jf. Gylf 33); **Gífr** hhv. **Giv** (den ene af de to helvedeshunde, jf. *Fjölsvinnsmál* 14; desto mere besynderligt er det med dette lemmahul, når Gere, den anden helvedeshund, faktisk er medtaget); **Gjöll** hhv. **Gjald** (den sten, Fenrisulven bliver lænket til, jf. Gylf 33); **Gróagaldr** hhv. **Groas Galder** (et meget ungt eddadigt, der sammen med *Fjölsvinnsmál* udgør ét hele); **Hildisvíni** [: kampsvinet] (den orne, som Freja rider på, jf. *Hyndluljóð* 7; ikke at forveksle med Frejs orne Gullinborsti); **Himinhrjóðr** hhv. **Himinhrjod** (Hymers tyr, hvis hoved Thor river af og bruger som madding på sin jagt efter Midgårdsormen, jf. Gylf 47); **Hnoss** (Frejas datter, jf. Gylf 34); **Horwendillus** hhv. **Ørvendel** (Amleds far, jf. Saxo (III:6,1ff)); **Ífing** hhv. **Iving** (den mytiske grænseflod imellem gudernes og jætternes verden, hvis tilfrysning ville gøre det muligt for jætterne at krydse floden, jf. *Vafþrúðnismál* 16); **Lyngvi** hhv. **Lyngve** (den ø, hvorpå Fenrisulven er lænket fast indtil ragnarok, jf. Gylf 33); **Tvite** (den sten, som sammen med stenen Gjald holder Fenrisulven lænket fast indtil ragnarok, jf. Gylf 33).

Af opslagsord, som ikke umiddelbart vedrører eddadigtningen men er vigtige i forbindelse med nordisk mytologi som sådan, er desuden i hvert fald følgende ikke blevet lemmatiseret: **Jacob Grimm** (et graverende lemmahul, når der nu også gives biografiske artikler i GNM); **lodkastning** (ifølge Sawyer (2002:137ff) den overhovedet vigtigste religiøse handling, vi kender, fra det førkristne Skandinavien!).

Når der nu er en udførlig artikel om havjætten **Ægir**, hvorfor oplyses så ikke, hvad hans ni døtre hedder? Uvigtige er disse døtre ikke. I artiklen **Heimdall** får man at vide, at denne har ni mødre. Hvorfor nævnes ikke, at der er uklarheder om, hvem Heimdals ni mødre er?

Efter hvilke kriterier er et udvalg af visse guders tilnavne blevet medtaget? Og hvorfor nogle guders frem for andres? Man kan således slå op under **Bolverk**, **Fimbultyr**, **Fjølner**, **Hangadrott** og **Hangatyr** og erfare, at det her drejer sig om tilnavne til Odin, men hvorfor medtages f.eks. ikke **Báleygr** hhv. **Baaløje** (jf. *Grímnismál* 47), **Farmaguð** hhv. **Farmegud** (jf. Gylf 19), **Gagnráðr** hhv. **Gagnráð** (jf. *Vafþrúðnismál* 8ff) og **Hárbarðr** hhv. **Gråskæg**⁵ (jf. *Hárbarðsljóð* 10ff) eller nogle af de mange, mange andre tilnavne, jf. bl.a. Gylf 20 og *Grímnismál* 45–54, som tillægges Odin? Det samme er tilfældet med tilnavnene til en række andre vigtige gudeskikkelser og en række Valkyrienavne. Så vidt vi har

⁵ *Gråskæg* findes dog i artiklen *Hárbarðsljóð* [sic!], men altså ikke som selvstændigt opslagsord.

kunnet skønne, er der tale om et vilkårligt udvalg og ikke et udvalg beroende på f.eks. forudgående hyppighedsundersøgelser i teksterne (eddadigtingen mm.). Også dette er utilfredsstillende.

Som typiske eksempler på irriterende større og mindre fejl og mangler kan nævnes de følgende: **Fulla** (Friggs fortrolige; hvorfor mangler den vigtige oplysning, at hun kender alle Friggs hemmeligheder?); **Gjallarbro** (her hedder det om *Draumkvædet*, at det muligvis stammer fra 1200-tallet og måske ”endda senere”... en dum fejl); **Gyldentand** (et tilnavn til Heimdal; skulle navnet være et udtryk for gudernes ”forbindelse til sol, lys og ild”? Men hvorfor forklares det ikke her, at Snorre i Gylf 26 skriver, at Heimdal har gyldne tænder, og at det er deraf, navnet kommer?⁶); **Heimskringla** (vi får at vide, at der findes to danske oversættelser af dette værk, den ene skulle være udfærdiget af N.F.S. Grundtvig i tidsrummet 1818–1823 og den anden af Johannes V. Jensen sammen med Hans Kyrre i 1948; de to nævnte udgivelser findes ganske vist, men der findes endnu to andre danske oversættelser: den ene skyldes Peder Claussön og udkom i 1633, den anden skyldes Gerhard Schønning, Jon Olafsson og Skule Thorlacius og kom i 1777–1783); **Holger Danske** (her hedder det, at Christiern Pedersen udgav sin *Olger Danskes Krønike* i 1496; på dette tidspunkt var manden endnu kun 16 år og just blevet indskrevet ved universitet i Greifswald! – det rigtige årstal er 1534); **jernhandsker** (for det første har Thor et par af disse handsker og ikke kun en enkelt handske, for det andet savner vi den vigtige oplysning, at han slet ikke ville kunne kaste Mjølner uden disse handsker, jf. Gylf 20); **Jernskoven** (den jættekvinde, der i denne sammenhæng er tale om, ikke blot ”opfostrer” men også føder ulve, jf. bl.a. Gylf 11; og hedder denne skov egentlig ikke *Jernved*, som hos Finnur Jónsson i f.eks. dennes udgave af *Gylfaginning*?); **sagalitteratur** (i en tekstkasse med opstilling af forskellige sagagenrer nævnes under kongesagaer både en *Store saga om Olav den hellige* og en *Snorres saga om Olav den hellige* – der er tale om én og samme saga!). I forbindelse med artiklen *sagalitteratur* ser vi et yderligere problem. På side 199 gives i en tekstkasse en sagaoversigt, der indledes med følgende ord:

Oversigt over de betydeligste sagaer; bogen bringer selvstændige artikler om de sagaer, der har religionshistorisk betydning eller belyser livsforhold og traditioner centralt.

Herefter følger oversigten i to spalter. Hvorfor er de sagaer, som er medtaget i ordbogen, ikke markerede? Noget sådant ville være langt

⁶ Oplysningen findes dog i artiklen *Heimdal*, hvilket imidlertid kun gør sagen endnu mere uforståelig; desuden ændrer det ikke ved den kendsgerning, at artiklen *Gyldentand* lider af benævnte mangel.

mere brugervenligt, for hvordan skal man kunne vide, hvilke sagaer det drejer sig om? Hvordan skal man kunne vide, hvilke sagaer det er, der ”har religionshistorisk betydning”, hvis ikke det ligefrem er fordi, man netop kender dem og følgelig er så godt inde i emnet, at man måske slet ikke behøver at slå efter? Under alle omstændigheder ville det have været meget nyttigt med en oversigt over netop de sagaer, som bliver behandlet i ordbogen. Desuden lader det til, at der hersker en vis vilkårlighed i forbindelse med, hvilke tekster der kan slås op i værket. Man kan således slå op under *Gunlaug*, *Fagrskinna* og *Flatøbogen*, uden at disse på nogen måde sættes i forbindelse til nordisk mytologi.

Er der noget fast grundlag for udvælgelse af lemmaformer? Man skal således søge under *Aurbode* og ikke under *Aurboða*, under *Bravalla* og ikke under *Brávalla*; det er besynderligt, når man betænker, at det ved sidstnævnte tilfælde er sidstnævnte lemmaform, der normalt bruges. Ligeledes kan man slå op under *Gretters saga*, som er en dansk form, men også *Grímnismál*, som er en islandsk form. Og hvorfor skal man slå op under *Gunlaug*, når der i Danmark er tradition for og det i øvrigt på dansk hedder *Gunløg*?

Det ser ikke ud til, at der er nogen norm for, hvornår en titel anføres med sin islandske form, hhv. hvornår den anføres med sin danske. Der er altså ikke blevet tilstræbt nogen ensartethed i lemmaformerne. Dette giver i høj grad anledning til ærgrelse især hos den ubefæstede bruger eller hos den bruger, der ikke er fortrolig med nordisk middelalderlitteratur eller det norrøne sprog.

Det kunne forsvares, at man benyttede sig af de danske former ved f.eks. eddadigtene, eftersom der citeres efter Martin Larsens udgave, og flere af eddadigtene navne er jo heller ikke gamle former, men konstruktioner af nyere tid. Men det kunne også forsvares, at man benyttede sig af de norrøne former, for det er jo dem, man bruger i udlandet. Det ville følgelig være langt lettere at jævnføre med den udenlandske (fag)litteratur. Vigtigt er det blot, at man er konsekvent og i øvrigt har en klar og afgrænset målgruppe. En sådan tankeløs blanding, som praksis er i GNM, er ud fra et fagligt og leksikografisk standpunkt ingenlunde forsvarligt.

Som typiske eksempler på såkaldte lemmalig, dvs. pladsspild i form af ligegyldige artikler hhv. artikler indeholdende overflødigt stof, kan nævnes følgende: *Altinget* (der er ikke brug for dette lemma, da det intet har at gøre med mytologien som sådan, derimod forekommer *ting* i myterne, hvilket også findes som lemma); *Gna* (en asynje; i en parentes tilføjes en forklaring af, hvad en asynje er, men dette forklares jo i artiklen *asynjer!*); *gode* (en slags høvding; der er mange sammenfaldende oplysninger med *Altinget*; er de virkelig nødvendige for forståelsen af ordet?); *helligt bryllup* (der gives en udførlig omtale tre

steder: én under lemmaet, én under *hieros gamos* og én i den lille gloseliste bag i bogen; oplysningerne er i øvrigt sammenfaldende); *lur* (man kan jo slå Heimdals Gjallahorn op, det er nok; desuden er der f.eks. artiklen *musik*); *Ringenes Herre* (hører ikke til i nordisk mytologi).

Er det virkelig nødvendigt med artiklerne (1) *indoeuropæisk sprog og religion*, (2) *nordisk sprog og kultur*, (3) *oldnordisk/oldislandsk* og (4) *sprog*? Kunne man ikke sagtens have nøjedes med én artikel og på den måde have sparet kostbar plads?

Talrige vigtige lemmata får en alt for tynd behandling, f.eks. centrale emner som *disablót*, *diser*, *Ginnungagap*, *Hermods helridt*, *Hrungnir* og *Jan de Vries* for blot at nævne nogle få. Alle får de flere spalter – undertiden flere sider – i Simeks leksikon, mens de kun får nogle få linjer hos Stefánsson.

Hvorfor skal *Suzanne Brøgger* tage så megen plads i forhold til *Sophus Bugge*? Og hvorfor kommer overhovedet denne mands vigtighed ikke tilstrækkeligt til syne? Hans kontroversielle tanker, hans brud med samtidens forskningstraditioner, idéerne om Østens indflydelse mm. Og er nutidens forskning virkelig skeptisk over for denne mand?

4. Sammenfatning

Vores gennemgang af værket har resulteret i fundet af en efter vores mening uacceptabel mængde fejl, mangler og inkonsekvenser samt alskens tegn på sjudk og forsømmelighed. Særligt er det næsten fuldstændige fravær af leksikografisk refleksion meget iøjnefaldende.

Selvom GNM helt sikkert også giver nogle gode og rigtige oplysninger, har det for os været umuligt at bevare tilliden til det. For den bruger, som er nødt til at stole på ordbogens angivelser, må der anbefales yderligere kontrol, når ordbogen bruges.

Det er vort håb, at der vil blive udarbejdet en ny udgave. En sådan bør være grundigt og væsentligt omarbejdet og forbedret. Selvom meget af værkets nuværende indhold naturligvis ville kunne genbruges, anser vi grundet de konceptuelle mangler en helt ny konception af ordbogen for nødvendig – for hvordan vil man ellers skulle kunne klemme noget sådant som f.eks. ordbogens empiriske grundlag ind i værket?

Bibliografi

Ordbøger

- Christiansen, Ole E.: *Mimers brønd – Opslagsbog om nordisk mytologi*. Frederiksberg: Branner & Korch 1994.
- KLNM = *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid*. Bind 1–22. København: Rosenkilde og Bagger 1956–1978.
- Munksgaards Mytologi-Leksikon. Guder og helte i den græske, romerske og nordiske mytologi*. Oversat af A. Monnier og redigeret og tilrettelagt af E. Ellegaard Frandsen i samarbejde med forlaget Elsevier i Holland. København/Odense: Munksgaards Forlag/Skandinavisk Bogforlag 1964.
- Simek, Rudolf: *Lexikon der germanischen Mythologie*. 2., ergänzte Auflage. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag 1995.
- Vagner Petersen, Niels: *Lille leksikon om nordisk mytologi*. Illustreret af Martin Frøsig. København: Høst 2003.

Anden litteratur

- Fjölsvinnsmál* = Svipdag og Fjölsvinn. I: Svipdagsmál. I: *Den ældre Edda og Eddica Minora*. [Bind I: side 169–177]. Oversatte og forsynede med Indledning og Kommentar af Martin Larsen. Bind I–II. København: Ejnar Munksgaard 1943–1946.
- Grímnismál* = Grimner hos Kong Geirrød. I: *Den ældre Edda og Eddica Minora*. [Bind I: side 103–111]. Oversatte og forsynede med Indledning og Kommentar af Martin Larsen. Bind I–II. København: Ejnar Munksgaard 1943–1946.
- Gylf = Snorre Sturluson: *Gylfaginning. Den gamle nordiske Gudelære (første Del af Snorres Edda)*. Oversat af Finnur Jónsson. København: Forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad 1902.
- Hárbarðsljóð* = Graaskæg. I: *Den ældre Edda og Eddica Minora*. [Bind I: side 118–125]. Oversatte og forsynede med Indledning og Kommentar af Martin Larsen. Bind I–II. København: Ejnar Munksgaard 1943–1946.
- Hyndluljóð* = Hyndlasangen. I: *Den ældre Edda og Eddica Minora*. [Bind I: side 162–168]. Oversatte og forsynede med Indledning og Kommentar af Martin Larsen. Bind I–II. København: Ejnar Munksgaard 1943–1946.

- Lenstrup, Rita 1990: Kritiske bemærkninger til artikel af Henning Bergenholtz, Helle Dam og Torben Henriksen i *Hermes* 5–1990, side 127–136. I: *Hermes* 7, 109–114.
- Sawyer, Peter 2002: Da Danmark blev Danmark. Bind 3 i: *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*. Bind 1–17. Hovedredaktør: Olaf Olsen. 2. udgave, 1. oplag. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag & Politikens Forlag 2002–2005.
- Saxo = *Saxos Danmarkshistorie*. Oversat af Peter Zeeberg. Illustreret af Maja Lisa Engelhardt. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Gads Forlag 2000.
- Tarp, Sven 1998: Leksikografien på egne ben. Fordelingsstrukturer og byggede i et brugerorienteret perspektiv. I: *Hermes* 21, 121–137.
- Vafþrúðnismál* = Odin hos Vavtrudner. I: *Den ældre Edda og Eddica Minora*. [Bind I: side 96–102]. Oversatte og forsynede med Indledning og Kommentar af Martin Larsen. Bind I–II. København: Ejnar Munksgaard 1943–1946.